

УДК 75.071.1(477)"19"Ябл
ORCID ID: 0000-0001-7502-542X
DOI <https://doi.org/10.32782/2411-3034-2024-35-19>

Роман Москвітін

*здобувач освітнього рівня PhD кафедри теорії та історії мистецтва
Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури
moskvitin.rv@gmail.com*

*Науковий керівник – В. Мазур, кандидатка мистецтвознавства, доцентка
Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури*

ЗИМОВІ МОТИВИ В ПЕЙЗАЖАХ ТЕТЯНИ ЯБЛОНСЬКОЇ 1990-Х РОКІВ: ОСОБЛИВОСТІ ХУДОЖНЬОЇ ВИРАЗНОСТІ

Анотація. Метою дослідження є вивчення зимових пейзажів Тетяни Яблонської 1990-х років у контексті творчого методу мисткині, на основі аналізу засобів художньої виразності та стилістичних особливостей творів художниці. **Методи дослідження.** Розробка заявленої мети дослідження передбачає застосування комплексного наукового підходу, іконографічного методу, порівняльного та художньо-стилістичного аналізів. **Результати.** В останнє десятиліття ХХ століття, незважаючи на поважний вік і погіршення здоров'я, Т. Яблонська продовжувала займатися живописом. Серед її робіт, створених у цей час, були пейзажі та натюрморти, написані в домашніх умовах. Художниця неодноразово писала види зі своїх вікон. Пейзаж посів важливе місце в її творчості та став одним з основних жанрів. Серія «Зимові пейзажі» 1990-х років — оригінальне явище спадщини Т. Яблонської. Ці пейзажі є дослідженнями інтерпретації світла та кольору, краси та поезії повсякденного життя. Художниця почала писати зимові пейзажі, в яких наполегливо експериментувала як з використанням засобів художньої виразності для створення особливої зимової атмосфери, так і з силою впливу світлового та повітряного середовища на трансформацію кольору. **Висновки.** Комплексний мистецтвознавчий аналіз зимових пейзажів у межах дослідження засвідчує, що стилістика творів виявляє ознаки як принципів бачення, так і методів мистецтва імпресіонізму, а також засоби художньої виразності постімпресіонізму. У цих роботах Т. Яблонська ніби повертається до імпресіоністичних витоків 1940-х років, початку її творчого шляху. На прикладі пейзажів видно, що художниця увібрала мистецьку традицію і зовнішні впливи та по-новаторськи їх переосмислила. Зауважимо, що в деяких творах завдяки авторській манері, стилістиці та характеру мазків художня інтерпретація пейзажу наближається до абстрактного мистецтва.

Ключові слова: творчість Тетяни Яблонської, імпресіонізм, зимові пейзажі, художня виразність, творчий метод, стилістика, засоби образотворчого мистецтва.

Roman Moskvitin

*PhD Student of the Department of Theory and History of Art
National Academy of Fine Arts and Architecture
moskvitin.rv@gmail.com*

*Academic supervisor— V. Mazur, PhD in History of Arts, Associate Professor
National Academy of Fine Arts and Architecture*

WINTER LANDSCAPES IN TETYANA YABLONSKA'S PAINTING OF THE 1990S: FEATURES OF ARTISTIC EXPRESSION

Abstract. *The purpose of the article.* The research aims to study Tetyana Yablonska's winter landscapes 1990s works in the context of the master's creative method through the analysis of visual elements of art and art-stylistic features of her works. **Research methods.** The development of the declared research purpose

*involves the application of the comprehensive scientific approach, iconographic method, and comparative, artistic and stylistic analyses. **The results.** In the last decade of the twentieth century, despite old age and declining health, Yablonska continued to paint. Among her works created at that time were also landscapes and still lifes painted at home. Artist repeatedly painted the views from her windows. Landscape took an important place in her creative work and has become one of mainstream genre. Series winter landscapes paintings of the 1990s is an original phenomenon of Yablonska's heritage. These landscapes are studies, which interpret the light and color, the beauty and poetry of everyday life. Artist started painting the winter landscapes in which she persisted in artistic experimentation with the use of means of artistic expression to create the special winter atmosphere, as well as with the power of the influence of the light and aerial environment on the transformation of color. **Conclusions.** The author concludes that the analysis of winter landscape paintings reveals signs of the Impressionism's vision and methods of art, as well as means of artistic expression of Post-Impressionism. In these works, Yablonska seems to return to her impressionistic roots of the 1940s, the beginning of her creative path. On the example of landscapes, it is obvious that Yablonska absorbed artistic tradition and outside influences and reinterpreted them in innovative ways. It is stressed that in some paintings, because of artist's style and how brushy strokes are rendered, the artistic interpretation of the landscape approaches abstract art.*

Key words: artworks of Tetyana Yablonska, impressionism, winter landscapes, artistic expression, creative method, stylistics, visual elements of art.

Постановка проблеми. Творчий шлях видатної української художниці Тетяни Яблонської (1917–2005) позначений комплексом унікальних аспектів. Серед них і перманентне прагнення до оновлення художніх форм виразності та образотворення, результатом чого стала багатоетапна трансформація образно-пластичної мови. Кожен період творчості мисткині відрізняється виразною художньою індивідуальністю, кожне десятиліття – програмними творами. Зазначені обставини та масштабність творчої спадщини художниці вимагають під час дослідження використання багаторакурсного наукового підходу та мають низку особливостей і застережень. Серед них і певна ймовірність зміщення уваги, коли видатні досягнення центрального півстоліття творчості Яблонської певною мірою залишають у тіні художні здобутки пізнього періоду. Водночас останні десятиліття творчого шляху мисткині мають особливу цінність, яка базується на ряді факторів. Комплекс обставин – біографічних та мистецьких – не тільки обумовив специфіку цього періоду, але й надав змогу у процесі вивчення сформувати об'ємне наукове уявлення щодо складної семантики авторського стилю та принципів творчого методу 1990-х років. Однією з центральних ліній у творчості мисткині 1990-х років є концентрована увага до пейзажного жанру, в якому важливе місце посідають зимові мотиви. Ступінь художньої виразності, особливості образно-пластичної мови визначають дану серію творів як оригінальне явище у творчості Т. Яблонської та обумовлюють актуальність окремого комплексного наукового вивчення.

Актуальність дослідження. Детальний науковий аналіз серії зимових пейзажів 1990-х років

дає змогу вирішити зокрема такі завдання: розширити мистецтвознавче розуміння художньо-стилістичних особливостей живопису пізнього періоду творчості Т. Яблонської; простежити й окреслити системні принципи творчого методу мисткині в зазначений період.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Значущість і розмаїття мистецької спадщини Т. Яблонської обумовлюють постійне перебування її творчості у фокусі уваги українського мистецтвознавства. Багатогранність художнього доробку мисткині періодично є предметом досліджень. Водночас слід зазначити, що з багатьох причин найбільш дослідженим є центральне півстоліття творчого шляху Т. Яблонської, з 1940 до 1990 років, а найменш вивченою – творчість художниці 1990 – 2005 років.

Цілеспрямовану увагу творчості Т. Яблонської було приділено в авторській праці Г. Скляренко «Українські художники: з відлиги до Незалежності» (2018) у відповідному розділі: «Творчість Тетяни Яблонської (1917–2005): особистий шлях в історії радянського живопису». Аналізуючи художню спадщину мисткині, мистецтвознавиця наголошує на наскрізному характері її творчого шляху. Цінними науковими джерелами є звернення до творчості Т. Яблонської в рамках більш загальних тем у дослідженнях науковців І. Павельчук, М. Юр, в яких розглянуті актуальні наукові питання українського образотворчого мистецтва ХХ століття. Важливою науковою працею є дисертаційне дослідження мистецтвознавиці І. Ситник «Творча діяльність Тетяни Яблонської у контексті культурно-мистецьких процесів України середини ХХ – початку ХХІ ст.» (2023), в якому автор

розкриває складові феномену творчості Т. Яблонської на тлі культурно-мистецьких зрушень в Україні середини ХХ — початку ХХІ століть.

Серед наукових публікацій 2023 року увага до різних граней творчості художниці концентрувалась у статтях докторів мистецтвознавства О. Роготченка та М. Юр, науковців В. Зайцевої, Т. Зіненко, О. Опанасюка. У статті «Живописні твори "Хліб" Тетяни Яблонської та "Хліб — державі" Тетяни Старосельської: порівняльний аналіз» О. Роготченко висвітлює результати порівняльного аналізу програмного твору «Хліб» Яблонської з присвяченою аналогічній тематиці картиною «Хліб — державі» Старосельської. Також О. Роготченко в співавторстві з В. Зайцевою та О. Опанасюком досліджують питання жанрової варіативності в публікації «Мультижанровість живописних полотен Тетяни Яблонської». В межах наукової уваги М. Юр (зі співавторами Т. Зіненко, В. Зайцевою) — пастелі пізнього періоду творчості Т. Яблонської, результати дослідження яких викладені в статті «Творчі пошуки Тетяни Яблонської в її пастелях 2003–2005 років». Такий ракурс творчого шляху художниці як віддзеркалення її творчості в мистецькій критиці висвітлений в роботі «Творчість Тетяни Яблонської у дзеркалі мистецької критики» (автори М. Юр, О. Опанасюк, Т. Зіненко). Складова художньої спадщини художниці, виконана в акварельній техніці, стала предметом розгляду О. Роготченка, М. Юр та В. Зайцевої в публікації «Акварельна спадщина Тетяни Яблонської як приклад багатогранної художньої майстерності». Вищезгадані наукові матеріали та ступінь уваги засвідчують актуальність вивчення творчості Т. Яблонської в її різноманітних аспектах.

Мета статті. В результаті комплексного наукового аналізу серії зимових пейзажів 1990-х років у художній спадщині Т. Яблонської виявити та простежити стилістичні особливості, визначити образно-пластичну концепцію жанру пейзажу у живописі художниці окресленого періоду, а також конкретизувати принципи творчого методу мисткині пізнього періоду творчості. Для реалізації мети дослідження використано комплексне застосування наукового інструментарію мистецтвознавства, зокрема порівняльний та іконографічний методи, художньо-стилістичний аналіз.

Виклад основного матеріалу. Цінність та унікальність художньої спадщини Т. Яблонської, видатної особистості в історії українського

образотворчого мистецтва ХХ ст., полягає в широкому комплексі аспектів. Її творчість характеризується багатогранністю та динамічною мистецьких пошуків і здобутків, яскравою художньою індивідуальністю кожного періоду її насиченого творчого шляху. До визначальних граней художньої спадщини належить і звернення до різноманітних жанрів живопису — зокрема й до пейзажу, який постійно перебував у фокусі її творчої уваги. В контексті загальної масштабності творчості Т. Яблонської пейзажний живопис певною мірою відходить на другі позиції, порівняно з композиційними творами. Водночас художній доробок мисткині в цьому жанрі — це розмаїття виразних полотен в кожному з десятиліть творчості.

В пейзажному живописі Т. Яблонська періодично зверталась до зображення зимових мотивів, завдяки чому бачимо низку різноманітних за стилістикою творів. Зокрема пейзаж «Тополі на бульварі Шевченка», створений у повоєнному 1946 році. Вже в зовсім іншій стилістиці написаний міський панорамний пейзаж «Зимове сонце» (1958), художнє вирішення його базується на ритмічній грі силуетів засніжених дахів. Тонким ліричним настроєм сповнений камерний пейзаж 1960 року «Біля дитячого садка». В 1970-х роках були написані твори «Вид з балкона» та «Зимовий день у Седневі» (1973), «Пухнаста зима» (1975). Зображення зимових мотивів у пейзажному жанрі в 1979 році втілено в полотнах «Взимку на фермі», «Занесло», «Відлига». В 1980-ті роки, в період нового звернення художниці до методів імпресіоністичного живопису, найвиразніше передано зимовий настрій у картині «Зима у Києві» (1987). Майстерність живописного відображення засніженого пейзажу знаходимо у творі «Зимовий день» (1983). Особливе місце серед живописних інтерпретацій зимових мотивів належить монументальному полотну «Зима у старому Києві» (1976), де з винятковою виразністю поєднано настрої природи та архітектурно-ландшафтний образ історичної частини міста.

Стилістичні зміни у творчості Т. Яблонської 1990-х років обумовлені низкою обставин: початок 1990-х приносить їй нові випробування у вигляді фізичних обмежень після хвороби, що впливає й на творчий метод мисткині. Не піддаючись обставинам — ні як людина, ані як митець — художниця знаходить нові можливості для творчості. В теплий період року майстернею слугує Будинок творчості художників у Седневі. А від осені й до

весни основною локацією для роботи художниці є її власна квартира. Мистецтвознавиця Л. Ковальська таким чином характеризує організаційний аспект творчого процесу Т. Яблонської 1990-х років «Вона любить працювати біля вікна, при якому стоїть її мольберт. Світ за вікном стає для неї часткою всесвіту» [1, с. 2]. Симфонічно-монументальний характер полотен в минулому змінюється вишуканою легкістю й розмаїтістю серій камерних творів, своєрідних живописних «ноктюрнів». Творчість цього періоду можна визначити як щоденник живописних вражень та почуттів.

Характерною рисою творчості Т. Яблонської 1990-х років є особлива увага до пейзажного жанру. Зображення образів природи, написаних з вікна, незмінно перебували в центрі уваги творчості мисткині. Мистецтвознавиця І. Ситник підкреслює інтенсивність творчого процесу художниці «Надалі довколишній світ Тетяни Нилівни здебільшого обмежувався видом з вікна власної квартири та внутрішнім простором дому. Але вона не переставала отримувати нові враження, слідкувати за змінами у природі, та продовжувала щодня писати й творити» [2, с. 192]. Серед розмаїтості пейзажного живопису цього періоду особливе місце належить зимовим мотивам, що обумовлене низкою факторів. Дослідження зазначеної серії дає змогу не тільки виявити художньо-стилістичні особливості, але й при системному підході розширити уявлення про принципи творчого методу художниці в пізній період її творчості.

Також варто зауважити, що визначення «зимовий мотив» у дослідженні використовується нами насамперед щодо живописно-пластичних особливостей пейзажу. Тому в фокусі наукової уваги перебувають також зображення характерних для зими мотивів зі снігом, створених художницею пізно восени та на початку весни. Серед досліджуваних творів майже всі написані нею з вікна власної квартири. Водночас розглядаються й декілька полотен із зображенням зимових мотивів у Седневі та з вікна майстерні мисткині. Аналіз цих творів дає змогу більш комплексно висвітлити тему.

Серію зимових мотивів у пейзажах Т. Яблонської 1990-х відкриває картина «Зима наближається» (1990). Стилiстичні особливості цього полотна є втіленням творчих результатів етапу живописних пошуків мисткині в пейзажному жанрі 1980-х років, які мистецтвознавець І. Бугаєнко характеризує наступним чином «Палітра її висвітлюється,

живописний простір нюансується найвитонченішими відтінками, наповнюється повітрям, абрис предметів розчиняються в переливах світла і кольору» [3, с. 7]. Для серії седнівських пейзажів із зображенням колоритних будинків характерна їхня пластично-образна трансформація на рівень самостійних героїв пейзажу, зі своїми виразними візуально-пластичними «обличчями». Колористичне вирішення й емоційний настрій картини сповнені тонким відчуттям перехідного моменту життя природи – першими проявами незворотності приходу зими. У творах «Взимку на фермі» та «Теплий зимовий день» (обидва – 1996 р.) головне місце в художньому вирішенні відведене зображенню ефектів засніженого пейзажу. Картину «Взимку на фермі» можна віднести до пейзажів з елементами жанрової сцени, а її мотив є зверненням до вже знайомого мальовничого куточка Седнева, зображеного Т. Яблонською на полотні «На фермі взимку» (1979). У пейзажі «Теплий зимовий день» художниця вирішує насамперед суто живописні завдання відтворення гри яскравого світла та контрастно-холодних тіней на залитому сонцем снігу. Стилiстично цей твір належить до групи пейзажів, в яких найбільш наочно відобразилась лінія наслідування Т. Яблонською творчого методу імпресіоністів. Дрібні мазки пензля створюють живописну поверхню, що вібрує та виразно передає світло-повітряну атмосферу.

В розмаїтості зимових пейзажних мотивів 1990-х, написаних художницею з вікон квартири, поряд із загальними рисами простежуються й особливі характеристики кожної підгрупи, а також окремих творів. Для наукового вивчення доцільно систематизувати їх за такими характеристиками, як локація та мотив, художньо-композиційне вирішення, особливості засобів виразності, принципи образотворення.

Розглянемо аспекти, які належать до загальних рис досліджуваної нами серії. Переважаючою живописною формою у творчій практиці Яблонської 1990-х стає картина, написана в етюдній манері. В зазначене десятиліття творчості важливим є використання етюдного живопису в техніці *alla prima*. Водночас, не зважаючи на етюдну манеру, картини набувають звучання закінченого художнього твору. Мисткиня надає перевагу невеликими полотнами квадратного або близького до квадрата формату. Так, написаний у 1996 році пейзаж «Випав сніг» (55×48 см), а також твори

1997 року «Падає сніг» та «Перший сніг» (49×53 та відповідно 55×48 см) слід віднести до найбільших у серії, що досліджується. Одним з найменших за форматом є пейзаж «Заметіль» (1996), його розмір – 25×30 см. Варто підкреслити, що навіть у такому невеликому форматі за основу для живопису художниця обирає не картон, а полотно на підрамнику. Фізична пластичність натягнутого полотна, його фактура та здатність «реагувати» на дотик пензля відіграють важливу роль в художній манері Т. Яблонської досліджуваного періоду.

Попри все образно-пластичне багатство серії зимових пейзажів, написаних художницею з вікон власної квартири, в їхній сюжетній основі переважно лежать лише чотири мотиви: примхливе плетиво гілля дерев, за якими в'ється стежечка; невеликі одноповерхові будівлі з виразним ритмом силуетів дахів; дитячий майданчик з різноманітністю невеликих форм; низенький ритмічно виразний паркан з гілками дерев, що схилились до нього. Коло зазначених основних мотивів лише інколи розширюється окремими сюжетами.

Серед пір року за образно-пластичною виразністю зима посідає особливе місце – насамперед своєю сніговою стихією. Колористична стриманість в різноманітних поєднаннях з декоративною площинністю, а інколи з підкресленою графічністю у митця перетворюються на багатий матеріал для художніх пошуків та експериментів. Слід додати, що сніжна зима в художньо-образній площині є найбільш абстрактною порою року. Проте, які б широкі образотворчі можливості не дарував такий пейзаж – ключовим залишається рівень уміння художника побачити, відчути та зафіксувати на полотні свої враження. Мистецтвознавець Г. Складенко таким чином визначає цю характерну рису творчості Яблонської 1990-х років «Притаманне їй вміння побачити у звичайному незвичайне, наповнити найпростіші предмети глибоким образним змістом розкрилося тут із новою силою» [4, с. 43–44].

Саме вміння побачити та відчути стає в 1990-х роках одним з визначальних принципів творчого методу художниці. Уважне спостереження за природою було незмінною складовою художнього кредо мисткині. У записках 1997 року Т. Яблонська зазначала «Тепер дійшла висновку, що в мистецтві головне – особистість художника, його безпосередні почуття, поезія його душі й уміння

захопити цим глядача» [5, с. 78]. Серія зимових пейзажів наочно демонструє як завдяки відшліфованому роками живописно-образному сприйняттю дійсності художниця раз за разом знаходить нові виразні грані краси у звичних мотивах. Тонке відчуття миттєвостей настрою природи в поєднанні з високою майстерністю живопису перетворюють скромні мотиви навколо будинку на неповторний світ у полотнах художниці.

Аналізуючи загальні характерні риси композиційної побудови пейзажів, насамперед виділимо два основні аспекти. По-перше, застосування ракурсу «зверху», коли лінія горизонту виходить за верхній край композиції. По-друге, велику увагу приділено лінійно-формальному ритму об'єктів зображення – дерева, елементи архітектури чи просто фрагмент старого паркану. Зазначені художні прийоми доповнюють один одного. Ракурс «зверху» з винесенням лінії горизонту поза межі «композиційного кадру» підсилює площинність, а в поєднанні з вираженою ритмічністю – утворює основу для широкого застосування виразних засобів, притаманних абстрактному мистецтву. Отже, наявність поєднання «площинність – ритм» спонукає під час дослідження цієї серії творів приділити особливу увагу ролі формально-абстрактних засобів в основі композиційних вирішень.

Вищезазначені особливості композиції наочно простежуються в групі творів, що демонструють варіації спільного мотиву – переплетіння дерев на тлі стежинки та фрагмента будинку. До цієї групи належать, зокрема пейзажі «Весна наближається», «Іде сніжок» та «Сніг тане», написані в 1996 році; полотна «Перший сніг» та «Срібна зима» 1997 року, а також «Зима» (1998). У простому, здавалося б, мотиві художнє сприйняття Т. Яблонської, кристалізоване десятиліттями інтенсивної творчої практики, відкриває безліч можливостей. Виразність примхливого переплетіння гілля дерев відтіняється напруженістю чіткої вертикалі самотнього стовпа, а все разом контрастує з геометрією частини будинку справа. Художниця знову і знову звертається до цього майже орнаментального мотиву, щоразу знаходячи неповторність й нові акценти. Різко окреслені темні стовбури на світлому тлі снігу та нескінченного мережива-мерехтіння дрібних гілок, у поєднанні зі стриманим колоритом, надають виразного настрою твору «Іде сніжок». У полотні «Срібна зима»

ритм дерев навпаки підкреслюється білим на темному — завдяки снігові на деревах, який виразно окреслює ажурність гілля. Майстерно написане сяяння блакитних тіней пізньої зими створюють колористичну витонченість та емоційну виразність відчуття настання весни у творах «Весна наближається» та «Сніг тане». В останньому з них, як і в пейзажі «Зима», роль важливого колористичного акценту виконує одяг перехожих, котрі неодмінно з'являються в більшості робіт серії у ролі стафажу.

Спільний мотив — невеличкі одноповерхові будівлі з виразним ритмом силуетів дахів — об'єднує в одну групу такі твори, як «Випав сніг» та «Завтра — Новий 1997 рік!» (1996); «Падає сніг» та «Сутінки» (1997); «Зимовий ранок» (1998). Серед цих робіт окрему увагу варто приділити полотну «Падає сніг» (іл. 1), що повною мірою демонструє риси, характерні для всієї групи. Композиційне вирішення твору побудоване на поєднанні ритмічно-виразних плям снігу на землі та дахах з легкою ажурністю розмаїто окреслених силуетів дерев — більш темних на тлі снігу і навпаки, окреслених білизною вже самого снігу — на сірому тлі. Обрамлення знизу по боках невеличким парканом композиційно спрямовує погляд глядача повз темних силуетів двох птахів, до сюжетного центру у вигляді постаті дорослого з дитиною. Художня структура полотна засвідчує філігранну майстерність живопису Т. Яблонської, уміння мисткині мінімальними засобами передати потужне художнє враження. Привертає увагу й робота

Іл. 1. Т. Яблонська. Падає сніг. Полотно, олія. 49×53 см. 1997. (Світлина автора). [6]

з пластичними та кольоровими акцентами. Вишуканість загального срібно-перламутрового колориту підкреслюється помірно яскравими кольорами фігур та елементів будівлі. Контраст між тоном птахів — різко окреслених на першому плані та ледве помітних у польоті — створює живописний ефект щільності падаючого снігу, що посилюється тональною м'якістю фігур. Легкість тонально-колористичного вирішення, невимушеність та грайливість мазків пензля, неперевантаженість деталями — усе це дає відчуття легкого кружляння снігу, навіюючи настрої зимової прогулянки на морозному повітрі. Аналізуючи твір «Падає сніг» окремо слід звернути увагу на вишуканість живописної поверхні полотна, що у повній мірі слугує ілюстрацією принципів живопису, сформульованих Т. Яблонською у словах «...треба, щоб річ була "написана", тобто це видіння-образ було втілено через живопис, єдину, вібруючу, живу гармонійну поверхню, де буквально кожен квадратний сантиметр полотна жив би і сам по собі, і зливався би, в той же час, у єдине ціле» [7, с. 252]. Іншою варіацією зображення того ж куточка двору є картина «Завтра — Новий 1997 рік!», яка має й документально-символічне значення: і в передсвятковий останній день року художниця присвячує час головній пристрасті свого життя — живопису.

Окремо варто звернути увагу на живописно-пластичний характер зображення людських постатей в пейзажах серії, які Т. Яблонська використовує в ролі стафажу. Лаконічними засобами у формі легкого натяку художниця передає не тільки силует, але й характерну пластику навіть ледь помітного руху людини, що, своєю чергою, додає пейзажам відчуття динаміки. Зауважимо, що легкість та невимушеність манери зображення людської постаті базується як на творчому досвіді, так і на інтенсивності творчої практики Т. Яблонської в 1990-х роках. До того ж виразність результату при мінімумі художніх засобів обумовлена максимальним професійним знанням об'єкта зображення. Людські постаті на полотні «Падає сніг» яскраво відображають рівень майстерності. Легким дотиком пензля в активній манері зафіксовано пластику дорослого з дитиною, чії силуети узагальнені до рівня символічного знака (іл. 2).

В основі творів «Весела зима» (1998) та «Наш двір взимку» (1999) — зображення дитячого майданчика з невеличкою альтанкою в центрі. В композиційному вирішенні

Іл. 2. Т. Яблонська. Падає сніг.
(Фрагмент). Полотно, олія. 49×53 см. 1997.
(Світлина автора). [6]

полотен геометричні деталі альтанки та елементів майданчика вплетені у складний візерунок з лініями гілок дерев та силуетами людей. Варто зазначити, що композиційне розташування постатей використане як один із чинників створення настрою картин – зосередження дітяків з дорослими на самому дитячому майданчику в «Веселій зимі», сповнене радісним емоційним забарвленням відрізняється від образу безлюдності того ж майданчика на полотні «Наш двір взимку».

Окрему групу в сюжетному аспекті утворюють пейзажі «Свіжий сніг» (1996), «У березні» (1997), «Зимова прогулянка», «Мороз та сонце», «Передчуття весни» – усі написані в 1998 році. У цих творах відображені варіанти художньої інтерпретації Т. Яблонською максимально простого мотиву – над низеньким старим парканом, на майже повністю засніженій землі, дугою схилилася пара гілок. Така аскетичність мотиву розбавлена лише невеликим силуетом (собака на прогулянці), неодмінним елементом робіт усієї групи, та інколи – постаттю людини. Здавалося б, що й «окові нема за що зачепитись» – монотонні лінії частин дерев'яного паркана на майже однорідному білому тлі. Проте досвідчений художній погляд Т. Яблонської тонко відчуває потенціал виразності мотиву, що виразно ілюструє пейзаж «Свіжий сніг». Цю зовсім невелику картину (розміром 30×35 см) художниця наповнює відчуттям радісної енергії. Легко намічені силуети грайливих собак, політ птахів, разом зі стрімко похиленими гіллям, надають композиції динамізму. Під легкістю пензля художниці оживає навіть монотонність

паркана. Водночас головна роль у творі відведена живописному зображенню снігу – тонкі нюанси теплих та холодних відтінків, примхлива гра блакитних тіней.

«Зимова прогулянка» – одна з найбільш завершених картин не тільки цієї групи, але й усієї серії зимових пейзажів (іл. 3). Детальний її аналіз є важливим для нашого дослідження, оскільки художня структура твору уособлює характерні риси методу живописної інтерпретації пейзажу у творчості Т. Яблонської 1990-х років. Композиційно твір можемо розділити на два основні плани: широке тло загального другого плану, що займає майже всю площину картини, і передній план, де художницею введені кілька елементів у вигляді темних силуетів – фігури людини з собакою та вже знайомої частини низького паркану з нахиленим до землі гіллям. Кардинальна відмінність живописно-пластичного трактування обох планів створює художній ефект усього твору. Враження зимової атмосфери другого плану, яке визначає загальний настрій пейзажу, створене винятково формально-абстрактними засобами живопису – точно знайденими тоновими співвідношеннями та виразним колористичним вирішенням. Відмовившись від зображення будь-яких деталей в глибині пейзажу, художниця перетворює дальній план на абстрактне живописно-виразне тло для нечисленних об'єктів першого плану. З майже каліграфічною віртуозністю поверх

Іл. 3. Т. Яблонська. Зимова прогулянка.
Полотно, олія. 40×40 см. 1998. [8, с. 213]

цього тла мисткиня скупими мазками окреслює конкретно-матеріальні елементи пейзажу. Силуетні лінії нерівномірних повторів частин паркана надають картині ритму та перегукуються з дугоподібним гіллям. Лаконічно окреслена невеличка постать людини з собакою є сюжетним центром твору, що додає картині відчуття динаміки. Водночас одяг зображеного слугує кольоровим акцентом, який своєю теплотою відтіняє загальне холодне тло.

Наступним аспектом, на якому варто зосередити нашу увагу, є реалістичність трактування нечисленних, але пластично-виразних об'єктів на першому плані, — йдеться про постать людини з твариною, — що перетворює у сприйнятті глядача абстрактно-формальне вирішення другого плану в зображення пейзажу.

Окрім вже названих основних мотивів, до зображення яких Т. Яблонська зверталася періодично, у серії зимових пейзажів знаходимо й поодинокі варіації — зокрема полотна «Заметіль» та «Пухнаста зима» (1996), «Взимку» (1997), «Перший сніг» (1998). Важливим джерелом для розуміння творчого методу художниці 1990-х років, є коментарі до робіт самої мисткині. Невеликі за обсягом, проте красномовні по суті, вони були написані з нагоди ювілейної виставки робіт Т. Яблонської (експонувалась в 1997 році в Національному художньому музеї України). Так, наприклад, у пейзажі «Пухнаста зима» (іл. 4) настрої стану природи мисткиня описує так: «Цей день

Іл. 4. Т. Яблонська. Пухнаста зима. Полотно, олія. 40×40 см. 1996. [9, с. 57]

був особливий. Пухнастий сніг вкрив землю. Незвичайний спокій і тиша запанували за вікном. Навіть граки перелітали якимось особливо обережно» [9, с. 57]. А художні імпульси появи твору «Заметіль» Т. Яблонська «озвучує» такими словами: «Стояв такий собі спокійний день, а надвечір раптом завіяло, завіяло, завіяло... Із неба, з даху, з землі» [9, с. 56].

Для повноти розкриття теми доцільно звернути увагу й на зображення зимових мотивів у творах, написаних з вікна її майстерні, розташованої на живописних пагорбах. Саме цей краєвид слугував незмінним джерелом натхнення, творчі результати чого втілились, зокрема, в полотнах «Зима у старому Києві» (1976) та «Зима у Києві» (1987). Для невеличкої картини «Київ зимовий», створеної у 1994 році, Т. Яблонська обирає краєвид з фрагментом сучасної Пейзажної алеї над пагорбами й довершеним у своїй архітектурній виразності силуетом дзвіниці Софії Київської. Холодна гама снігу на пагорбах і тіні будинків, перевтілені у вишукане живописне марево, акцентується гарячими спалахами відблисків золотого вечірнього сонця на торцях будинків та куполі дзвіниці. Легкі грайливі дотики пензля трансформують живописне вирішення полотна в емоційний настрій. В авторській манері Т. Яблонської поєднуються імпресіоністичний метод живопису з гостротою композиційного відчуття. Незважаючи на живописну техніку *alla prima* та невеликий розмір картини інтерпретація пейзажу сповнена рисами масштабності — художниця тонко відчуває й відображає монументальність, характерну для пейзажів цієї історичної частини Києва. Силует дзвіниці Софії Київської бачимо ще в одному її творі, написаному в майстерні — «Вікна моєї майстерні» (1995). І хоч цей твір не належить до жанру пейзажу в повному розумінні, все ж роль пейзажу та живописне відтворення світлоповітряної зимової атмосфери визначають художню виразність картини. Полотно «Вікна моєї майстерні» становить окремий інтерес для мистецтвознавчого аналізу — увагу привертає багатошаровість образно-пластичної структури. Зображення пейзажів у фронтально розташованих вікнах додає творові елемент «картини в картині». Композиційне вирішення сповнене ритмічною виразністю — геометрія чітких ліній вікон, мольберта та полотна вступає в пластичну гру контрасту з асиметрією дерева за вікном. Мольберт з полотном художньо-композиційно перевтілюється в самостійного героя твору. Колористичне

вирішення завершує художньо-образну виразність картини, тонко відтворюючи в живописі емоційний настрій холодного зимового дня.

У контексті дослідження важливо окреслити особливості використання Т. Яблонською методів імпресіонізму у відповідний період. Слід окремо зазначити, що упродовж творчого шляху імпресіоністичні тенденції у творчості художниці мали непрямолинійний характер розвитку. Водночас з ретроспективного погляду на творчість Т. Яблонської — як неподільний у своєму розвитку художній процес — використання імпресіоністичного методу живопису доцільно віднести до системних чинників трансформації образно-пластичної мови у її творчості. Застосування виразних можливостей імпресіонізму ще на початку творчого шляху відобразилося й у творах більш пізніх періодів. Так, з цього приводу мистецтвознавиця Г. Склярєнко зауважує: «...І хоча потім, тяжко долаючи вже канонічну соцреалістичну естетику, вона приходить до іншого — більш синтетичного, складного тонального живопису, досвід імпресіонізму залишився в її творах назавжди» [4, с. 21].

Етап відродження творчої уваги Т. Яблонської до мистецького досвіду французьких художників-імпресіоністів, насамперед Каміля Піссарро, розпочався на зламі 1970–1980-х років ХХ ст. А вже з 1990 року (зі зміною обставин та методу творчості), тенденції імпресіонізму активніше трансформуються у складову власної авторської манери Т. Яблонської, стаючи одним з елементів широкого спектра виразних засобів образно-пластичної мови. Варто зауважити, що в цьому аспекті творчість художниці є яскравим прикладом характерного для українського живопису ХХ ст. процесу, особливість якого мистецтвознавиця Н. Асєєва сформулювала так: «Різні форми поєднання імпресіонізму з іншими течіями і напрямками в мистецтві Східної та Західної України, відмінні риси його прояву у Закарпатській художній школі створюють складну та цікаву картину імпресіоністичних ремінісценцій» [10, с. 159].

Вияв імпресіоністичних ремінісценцій в пейзажах Т. Яблонської 1990-х інколи «звучить» самодостатньо, а іноді тяжіє до постімпресіонізму. Крім того, важлива особливість використання методу імпресіонізму полягає у поєднанні відображення імпресіоністичними засобами живописної миттевості стану природи та чіткої композиційної структури творів разом з лаконізмом узагальнення художнього образу.

Підсумовуючи, зазначимо наступне. В основі яскравої виразності зображення зимових мотивів у пейзажах Т. Яблонської 1990-х років лежить низка складових, зокрема гострота художнього сприйняття природи, бездоганне відчуття образно-пластичної поетичності у простих та буденних, з першого погляду, мотивах. Також серія творів демонструє майстерність композиційних вирішень. Особливе місце належить тонкому відчуттю художницею мінливості станів природи, передусім світло-повітряного простору. Слід наголосити на тому, що комплекс виразних засобів, де переважають складові імпресіонізму та постімпресіонізму, поєднаний художницею з бездоганим володінням реалістичним методом. Усе це, своєю чергою, втілюється в художнє багатство інтерпретацій зимових пейзажів.

Висновки та перспективи використання результатів дослідження. Мистецтвознавчий аналіз серії творів у межах наукового дослідження дає підстави зробити низку висновків. Художня інтерпретація зимових мотивів у пейзажах Т. Яблонської 1990-х років виявляє ознаки як методів мистецтва імпресіонізму, так і характерні засоби художньої виразності постімпресіонізму. Стилїстичні особливості серії творів засвідчують, що мисткиня продовжує лінію наслідування практики імпресіоністичного живопису як у техніці, так і в аспекті художнього сприйняття природи. Водночас аналіз творів демонструє, що Т. Яблонська увібрала мистецьку традицію та зовнішні впливи та по-новаторськи їх переосмислила. Живописне відображення неповторної краси миттевостей станів природи одночасно поєднується зі структурним узагальненням образу. Семантика художньої виразності серії відзначається складністю та полістилїстичністю. Варто зазначити, що в деяких творах завдяки авторській манері та характеру створеної живописної поверхні полотна художня інтерпретація пейзажу наближається до абстрактного мистецтва. Серія робіт демонструє філігранне відтворення мінливості впливу природного світла на пейзаж та розкриває тонке відчуття Т. Яблонською ліричного настрою природи, що наповнює прості камерні мотиви.

Отримані результати дослідження окресленої складової художньої спадщини Т. Яблонської 1990-х років в аспекті теоретичної науки здатні стати частиною подальшого процесу дослідження художньо-стилїстичних особливостей живопису мисткині кінця ХХ століття.

Своєю чергою це поглиблює наукове уявлення про творчий шлях мисткині загалом. В практичній площині результати дослідження можуть бути актуальними в освітньо-науковому

процесі в контексті розкриття творчості та особистості Т. Яблонської як феномена українського образотворчого мистецтва другої половини ХХ – початку ХХІ століть.

Список використаних джерел

1. Тетяна Яблонська. Пори року : кат. вист. / упоряд. : Л. Ковальська. Київ : Триумф, 2002. 48 с. : іл.
2. Ситник І. В. Творча діяльність Тетяни Яблонської у контексті культурно-мистецьких процесів України середини ХХ – початку ХХІ століть : дис. ... д-ра філософії : спеціальність 023, галузь знань 02. Київ, 2023. 249 с.
3. Бугаєнко І. Н. Тетяна Яблонська. Живопис. Графіка : альбом / авт.-упоряд. І. Бугаєнко. Київ : Мистецтво, 1991. 174 с. : іл.
4. Склярєнко Г. Я. Українські художники: з відлиги до незалежності: у 2-х кн. Кн. 1. Київ : ArtHuss, 2018. 288 с. : іл.
5. Тетяна Яблонська в колекції Запорізького художнього музею: альбом / упоряд. : Г. Борисова, І. Ласка. Київ : Родовід, 2017. 84 с. : іл.
6. Тетяна Яблонська, до 100-річчя від дня народження. Живопис. Рисунок : виставка творів, 23.02-12.03 2017. Київ: ЦБХ НСХУ, 2017 р.
7. Яблонська Т. Щоденники, спогади, роздуми / упоряд. : Г. Атаян, І. Зайцева. Київ : Родовід, 2020. 584 с. : іл.
8. T. N. Yablonskaya-ukrainian artist / compiled by Guan Shanshi. Shandong : Shandong Fine arts publishing hous, 2009. 252 p.
9. Тетяна Яблонська : кат. вист. / упоряд. : Г. Атаян, Г. Пригода. Київ : PC World Ukraine, 1997. 94 с. : іл.
10. Асєєва Н. Ремінісценції імпресіонізму в українському живопису ХХ ст.. *Нариси з історії образотворчого мистецтва України ХХ ст.* : у 2 кн. Київ : Інтертехнологія, 2006. Кн 1. С. 122–161.

References

1. Kovalska, L. (Uporiad.) (2002). *Tetiana Yablonska. Pory roku* [Tetyana Yablonska. Seasons] [Kataloh vystavky]. Triumf [in Ukrainian; in English].
2. Sytnyk, I. (2023). *Tvorcha diialnist Tetiany Yablonskoi u konteksti kulturno-mystetskykh protsesiv Ukrainy sere dinyi XX – pochatku XXI stolit* [Tetiana Yablonska's artistic career within the cultural and artistic processes in Ukraine in the middle of the 20th and the early 21st century] : dys. ... d-ra filosofii : spetsialnist 023, haluz znan 02. 249 s. [in Ukrainian; Abstract in English].
3. Buhaienko, I. (1991). *Tetiana Yablonska. Zhyvopys. Hrafika* [Tetyana Yablonska. Painting. Graphics] [Albom]. Mystetstvo [in Ukrainian; in English].
4. Skliarenko, H. (2018). *Ukrainski khudozhnyky: z vidlyhy do nezalezhnosti* [Ukrainian Artists: From the Thaw to the Independence]: Kn. 1. ArtHuss [in Ukrainian].
5. Borysova, H., & Laska, I. (Uporiad.) (2017). *Tetiana Yablonska v kolektsii Zaporizkoho khudozhnogo muzeiu* [Tetyana Yablonska in the collection of the Zaporzhia Art Museum] [Albom]. Rodovid [in Ukrainian].
6. The exhibition of works (2017). *Tetiana Yablonska, do 100-richchia vid dnia narodzhennia. Zhyvopys. Rysunok* [Tetyana Yablonska, to the 100th anniversary of her birth. Painting. Drawing], 23.02–12.03 2017 Kyiv. TsBKh NSKhU.
7. Ataian, H., & Zaitseva, I. (Uporiad.) (2020). *Yablonska Tetiana. Shchodennyky, spohady, rozdumy* [Tetyana Yablonska. Diaries, memories, reflections]. Rodovid [in Ukrainian].
8. T. N. Yablonskaya-ukrainian artist / compiled by Guan Shanshi. Shandong : Shandong Fine arts publishing hous, 2009. 252 p. [in Chinese, in English].
9. Ataian, H., & Pryhoda, H. (Uporiad.) (1997). *Tetiana Yablonska* [Tetyana Yablonska] [Kataloh vystavky]. PC World Ukraine [in Ukrainian; in English].
10. Asieieva, N. (2006) *Reministsentsii impresionizmu v ukrainskomu zhyvopysu XX st.* [Reminiscences of impressionism in Ukrainian painting of the 20th century]. *Narysy z istorii obrazotvorchoho mystetstva Ukrainy XX st.* [Essays on the history of fine art of Ukraine of the 20th century]: (Kn. 1, 122–161). Kyiv : Intertekhnolohiia [in Ukrainian].

Подано до редакції 20.01.2024